

RECENZJE, OMÓWIENIA, SPRAWOZDANIA, KOMUNIKATY

Katarzyna Burchacka
Olsztyn
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6010-183X>
e-mail: kwiloch1@wp.pl

Emilia Bańczyk, Natalia Moćko (red.): *Medialne kody w wyobraźni i języku dziecka.* Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. Katowice 2018, 171 ss.

Wieloautorska monografia *Medialne kody w wyobraźni i języku dziecka* pod redakcją Emilii Bańczyk (doktor nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa, adiunkt Zakładu Socjolingwistyki i Społecznych Praktyk Komunikowania Uniwersytetu Śląskiego) oraz Natalii Moćko (doktor nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa, logopeda, neurologopeda, surdologopeda, pracownik Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Mysłowicach oraz Śląskiego Centrum Słuchu i Mowy w Katowicach) została poświęcona niezwykle obszernemu i istotnemu w XXI w. zagadnieniu wpływu mediów na sposób myślenia i język dzieci. Badania dotyczące tego zjawiska wpisują się w szerszy kontekst nowoczesnych badań transdyscyplinarnych, czyli łączenia perspektyw naukowych i pozanaukowych w celu uchwycenia istoty omawianego problemu.

Autorzy tekstów zawartych w przedmiotowej pozycji, odwołując się do językoznawstwa pragmatycznego, socjolingwistyki i socjalizacji medialnej, bezsprzecznie wykazują, że media mają znaczący wpływ na sposób postrzegania świata przez dziecięcego odbiorcę, zwracają uwagę na to, jakie treści z mediów czerpią i przyswajają dzieci oraz jaki ślad w mowie i myśleniu dziecka treści te pozostawiają.

Monografia składa się ze wstępu, stanowiącego krótkie streszczenie zawartych w pracy treści, dwóch części zasadniczych, zatytułowanych *Oddziaływanie mediów na język i myślenie dzieci* oraz *Media a edukacja*, zakończenia, a także bogatej bibliografii. Znaczna część zamieszczonych w pracy tekstów została wygłoszona podczas odbywającej się 1 czerwca 2015 r.

na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach konferencji naukowej „Medialne kody w wyobraźni i języku dziecka”.

Pierwszy zamieszczony w publikacji artykuł Bernadety Niesporek-Szamburskiej zatytułowany *Ile tekstomowy w wypowiedziach pisemnych gimnazjalistów?* został poświęcony rozważaniom na temat wpływu komunikacji medialnej na komunikację pozamedialną. Autorka zauważa, że współczesne pokolenia, mające od najmłodszych lat dostęp do szeroko pojmowanych mediów, dążą do maksymalnego uproszczenia procesu komunikacji. W oparciu o badania poświęcone specyfice dyskursu elektronicznego, również za pomocą SMS-ów, wykazuje specyficzne jego cechy oraz motywacje zachodzących zmian. Badanie przeprowadzone przez autorkę miało charakter analizy porównawczej. Materiałem badawczym uczyniła teksty wytworzone przez uczniów II klas gimnazjum w komunikacji SMS-owej oraz dłuższych formach wypowiedzi szkolnych, tworzonych w ramach pracy domowej. Konfrontacja obu zbiorów tekstów uwzględniała głównie wybrane cechy leksykalne typowe dla SMS-ów, takie jak stosowanie emotikonów, akronimów, skrótów leksykalnych. Zwrócono również uwagę na stosowanie zapożyczeń, wulgaryzmów oraz zapis interpunkcyjny i ortograficzny. Wnikliwa analiza tekstów uczniowskich pozwala autorce stwierdzić, że wpływ *tekstomowy* na język szkolnych wypracowań jest niewielki w zakresie nasycenia tekstu skrótami, akronimami czy zapożyczeniami. Nieznacznie większe zmiany wykazano w zakresie ortografii i interpunkcji. Największe skutki wpływu komunikacji medialnej na dyskurs szkolny dotyczą stosunku młodych ludzi do poprawności, czystości językowej i spójności wypowiedzi. A zatem coraz wyraźniej można zaobserwować upowszechnianie w wypowiedziach pisemnych potocznej odmiany języka w jej wariacie mówionym. Socjolekt młodzieżowy wraz ze wszystkimi elementami leksykalnymi (potocyzmy, wulgaryzmy, emotikony) przenika z *tekstomowy* do szkolnych wypracowań.

W drugim artykule monografii zatytułowanym *Blogi uczniowskie – manifest indywidualizmu pokolenia multimedialistów* Anna Podemska-Kałuża dokonuje omówienia specyfiki blogów uczniowskich. Definiuje pojęcie blogu i wskazuje tę formę ekspresji jako niezwykle ekspansywne zjawisko społeczne, egzystencjalne i komunikacyjne, będące przykładem wpływu kultury impulsów na młode pokolenia wychowane w cywilizacji mass mediów. Badaczka rozważa motywacje powstawania blogów. Stwierdza, że jedną z przyczyn może być potrzeba uzewnętrznienia, dlatego też jest to forma ekspresji, ukazująca proces kształtowania się osobowości, poglądów czy sposób wyrażania uczuć i oczekiwań autora. Jako drugą motywację wskazuje potrzebę uczestniczenia w społeczności internetowej, chęć „zaistnienia” w sieci i zdobycia przychylności cyfrowego audytorium. Wśród cech charakterystycznych blogów wymienia:

spontaniczność przekazu, krótki czas istnienia w sieci, unikanie kontaktu z rzeczywistością dorosłych, wielość poruszanych tematów, kreatywność, prostotę przekazu oraz uzależnienie żywotności e-dziennika od jego odbioru. Anna Podemska-Kałuża bardzo szczegółowo omawia również cechy charakterystyczne przekazu blogerskiego, tj. wirtualność komunikatu, lapidarność wypowiedzi, skróty myślowe, nierespektowanie zasad poprawności wypowiedzi, brak prawidłowej segmentacji tekstu, nagromadzenie emotikonów, wyrażanie stanów emocjonalnych za pomocą licznych wykrzykników lub znaków zapytania, stosowanie rozbudowanych akronimów. Charakterystyczne jest również łączenie wypowiedzi tekstowych z przekazami wizualnymi czy odwołania do hipertekstów, a także obecność memów. W dalszej części pracy autorka dokonuje klasyfikacji tematycznej e-dzienników młodzieżowych i charakteryzuje zjawisko *fan fictions*, czyli formy piśmiennictwa fanów. Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdza, iż blog, jako stosunkowo nowa forma wypowiedzi, cieszy się coraz większym zainteresowaniem młodych ludzi, którzy poszukują nowych form ekspresji i sposobów manifestowania młodzieżowego indywidualizmu. Tworzenie e-dzienników korzystnie wpływa na doskonalenie warsztatu pisarskiego uczniów, którzy stają się uczestnikami procesu twórczego w sieci.

Tekst Edyty Manasterskiej-Wiącek *Reklama „do szpiku kości” w wypowiedziach dzieci* został poświęcony zagadnieniu percepcji programów telewizyjnych, a w szczególności reklam, przez dzieci na różnych etapach rozwoju. Autorka podaje przykłady wpływu treści reklam na kształtowanie człowieka, odnosząc się do wypowiedzi dzieci przedszkolnych i nastoletnich, które niezależnie od wieku, z powodzeniem je cytują, parafrazują lub o nich opowiadają. Analiza zgromadzonego materiału badawczego pozwala stwierdzić, że małe dzieci nie zawsze odtwarzają treści reklam ze zrozumieniem, zwłaszcza gdy reklama bazuje na grze słów, natomiast odwoływanie się do reklam przez nastolatków jest już zupełnie świadome, a nawet celowe (np. wyrażanie wątpliwości, ironizowanie, ocenianie). Jest to w dużej mierze związane z zasobem wiedzy i możliwościami poznawczymi dzieci na różnych etapach rozwoju. Wraz z rozwojem dziecka wzrasta świadomość mechanizmów funkcjonowania reklamy i krytycyzm w jej odbiorze.

W kolejnym artykule Anna Granat dowodzi wpływu mediów na prototypowe myślenie i językowe operowanie schematami przez dzieci w wieku przedszkolnym, na podstawie analiz interakcji językowych dzieci, biorących udział w audycji radiowej *Rozmowy Małe i Duże*. Rozważania autorki poprzedziło szerokie omówienie pojęcia schematu jako zdarzenia kognitywnego. Tematem dziecięcych wypowiedzi była postać Świętego Mikołaja. Odnosząc się do Wikipedii oraz strony internetowej Coca-Coli, na której zamieszczono

Historię Świętego Mikołaja, badaczka przytoczyła różne definicje tej postaci, aby wskazać zbieżność dziecięcych wyobrażeń Świętego Mikołaja z jego wizerunkiem, kreowanym w tej kulturze za pośrednictwem mediów, które upowszechniły reklamę coca-coli. Dzieci, próbując odtworzyć w pamięci obraz Świętego Mikołaja, odwoływały się do medialnego wzorca, prototypu prezentowanego głównie przez telewizję, co niewątpliwie potwierdza tezę, iż konceptualizacja tego elementu rzeczywistości wiąże się z odniesieniem do określonego wzorca. Autorka dowiodła zatem, że schematy organizują nasze postrzeganie świata i znajdują swoje odbicie w werbalizacjach.

Zagadnienie morału w filmie animowanym dla dzieci jako źródła wiedzy o wartościach podejmuje w swojej pracy Jaśmina Śmiech. We wstępie autorka charakteryzuje założenia dydaktyczne filmów animowanych z lat 50. i 70. XX w. i zwraca uwagę na podobieństwa filmu animowanego dla dziecięcego odbiorcy do bajki literackiej. Zasadnicza część artykułu skupia się na analizie miejsca, treści i struktury morału w filmie, na podstawie dwóch filmów lalkowych, *Miś Uszatek* z lat 1975–1986 oraz *Parauszek i przyjaciele*, produkowanego w latach 2013–2014. Wnikliwa analiza porównawcza obu filmów prowadzi autorkę do spostrzeżeń, iż moralizacja zajmuje różne miejsca w kompozycji obu filmów, różna jest też kreacja postaci filmowych wypowiadających moralizację, ale w obu filmach moralizacja jest źródłem swobodnego systemu wartości, przy czym w *Misiu Uszatk* główny nacisk został położony na przestrzeganie norm, polegające na podejmowaniu lub zaniechaniu konkretnych działań, przedstawianych w świetle zakazów i powinności, natomiast główne wartości w tym filmie to pożytek i posłuszeństwo. W *Parauszku i przyjaciół* szczególnie ważne okazuje się budowanie relacji międzyludzkich opartych na przyjaźni, zaś moralizacja tego filmu koncentruje się głównie na postawach bohaterów, ich intencjach i wiedzy o świecie, z zaznaczeniem ich autonomii. Konfrontując dwa filmy z różnych okresów, autorka trafnie dostrzega przemianę hierarchii wartości w dziedzinie wychowania oraz sposobu mówienia o nich, co jest niewątpliwie świadectwem dokonujących się przemian kulturowych.

Victoria Shadrina w swoim artykule skupia się na negatywnym wpływie mediów na edukację i kształtowanie tożsamości współczesnego dziecka. Autorka zaznacza, że media stwarzają młodym ludziom możliwość wszechstronnej i gruntownej, a przy tym prowadzonej w atrakcyjny sposób, z wykorzystaniem technologii multimedialnej, edukacji. Niestety rozwój nowych technologii w szybko rozwijającym się świecie i w warunkach globalizacji powoduje brak zajęć praktycznych, co przyczynia się do niedorozwoju ważnych ośrodków mózgu. Według badaczki podstawowych umiejętności – pisania, czytania, liczenia nie można wykształcić wyłącznie środkami edukacji medialnej. Bardzo ważną umiejętnością nabywaną i doskonaloną w dzieciństwie jest

umiejętność pracy z tekstem. Tekst elektroniczny nie może zastąpić dziecku tradycyjnego, gdyż jest on trudny do odbioru, analizy i zapamiętania. Jako kolejny negatywny aspekt wczesnego obcowania młodego odbiorcy z mediami autorka wskazuje swobodny dostęp dzieci do programów telewizyjnych i Internetu. Wynikają z tego kolejne zagrożenia, jak chociażby uzależnienie od Internetu, pozbawienie dziecka przez świat wirtualny instynktu samozachowawczego, wzrost agresji i zainteresowania treściami pornograficznymi, cyberprzemoc, która może prowadzić do samobójstw. Victoria Shadrina szeroko analizuje korzyści, ale też zagrożenia wynikające z edukacji medialnej.

Tekst Ganny Okhrimenko został poświęcony edukacji medialnej. Autorka analizuje główne zasady i poziomy korzystania z mediów przez studentów. Wskazuje tu m.in. umiejętność wyszukiwania i selekcjonowania konkretnych informacji, krytyczną ocenę zawartych w mediach treści, czy sceptyczną postawę wobec nich. W odniesieniu do pozytywnych wyników eksperymentalnego wdrożenia edukacji medialnej na Ukrainie dochodzi do wniosku, iż dążąc do sukcesywnego rozwoju edukacji medialnej, należy zwrócić uwagę na celowe wykorzystanie możliwości, jakie stwarzają Internet oraz tradycyjne środki masowego przekazu, w tym wypracowanie umiejętności znajdowania, analizowania i efektywnego wykorzystywania informacji. Kolejnym krokiem według badaczki powinno być włączenie elementów edukacji medialnej w proces dydaktyczno-wychowawczy oraz przygotowanie wykwalifikowanej kadry pedagogicznej – nauczycieli i wykładowców uczelni, a także współpraca między profilaktycznymi państwowymi placówkami i organizacjami społecznymi w celu opracowania nowych materiałów dydaktyczno-metodycznych w dziedzinie edukacji medialnej.

Podsumowanie publikacji stanowi obszerny artykuł Emilii Bańczyk, poświęcony omówieniu kilku płaszczyzn oddziaływania mediów na dzieci. Autorka, powołując się na badania dotyczące kontaktu dzieci z mediami, stwierdza, że media coraz częściej i coraz wcześniej pojawiają się w życiu dzieci, co przekłada się na ich rozwój. Analizując wpływ socjalizacji medialnej na rozwój jednostki, badaczka skupia się na trzech płaszczyznach: językowej, społecznej i mentalnej. Na płaszczyźnie językowej akcentuje kształtowanie mowy dzieci przez media, a szczególnie reklamę, której treści są chętnie przez nie powtarzane, ale również twórczo wykorzystywane w interakcjach językowych. Autorka przybliżyła pojęcie frazemów telepochodnych, czyli gotowych formuł zasłyszanych w telewizji i powtarzanych przez dzieci, bardzo często bez zrozumienia, co potwierdza medialne inspiracje najmłodszych użytkowników języka. Trafnie zauważa, że wpływ mediów można zaobserwować również w sferze komunikacyjnej dzieci, czego oznaką jest większa swoboda komunikacyjna przejawiająca się w nieprzywiązywaniu wagi

do poprawności, ekspansja potoczności czy prymitywizacja i wulgaryzacja wypowiedzi oraz odrzucenie wzorca grzeczności językowej. Analizując płaszczyzną społeczną Emilia Bańczyk zauważa, że media kreują zachowania i postawy odbiorców, ale też stają się źródłem wiedzy na temat ról społecznych i płciowych. Wśród następstw, jakie wywołują media na płaszczyźnie społecznej, wymienia inflację znaczeń (przekazywane za pośrednictwem mediów informacje nie podlegają hierarchizacji), komercjalizację dzieciństwa, czego przejawem jest kierowanie działań marketingowych do dzieci, traktowanych jako konsumenci oraz tworzenie hiperrzeczywistości. Badaczka zauważa, że konsekwencją tworzenia rzeczywistości medialnej jest zmiana mentalności osób należących do e-generacji, która może mieć zarówno zalety, jak i wady. Tworząc profile na różnych portalach, użytkownicy Internetu kreują własną tożsamość, czemu sprzyja większa anonimowość w sieci. Zjawisko to może również prowadzić do zmiany postrzegania podstawowych pojęć, np. wolności czy prywatności. Wśród pozytywnych skutków można zaobserwować uodpornienie wirtualnego pokolenia na perswazję mediów, otwartość na inność, luz komunikacyjny w interakcjach językowych, czy szybkość reakcji. Biorąc pod uwagę płaszczyznę mentalną, autorka trafnie zauważa, że głównym środkiem przekazu, który wpływa na sposób myślenia i postrzegania świata tzw. pokolenia internetowego jest obraz. Badaczka odwołuje się do twierdzenia Giovanniego Sartoriego, według którego człowiek wychowany w kulturze obrazu zatracza zdolność myślenia przyczynowo-skutkowego na rzecz myślenia symbolicznego. Audiowizualna kultura ikoniczna prowadzi do utraty zdolności myślenia abstrakcyjnego, które wynika z percepcji świata za pomocą tekstu, a także wywiera negatywny wpływ na język pisany, zarówno na poziomie jego rozumienia, jak i użycia. Autorka dla potwierdzenia tej tezy przywołuje badania, które wykazują negatywne skutki wczesnej inicjacji medialnej na ludzki mózg (pamięć, koncentrację, emocje), dokonując w nim nieodwracalnych zmian. Wielowymiarowość oddziaływania mediów na *homo sapiens*, której Emilia Bańczyk poświęciła artykuł podsumowujący, określa mianem „medialnych kodów, czyli mozaiki pojęć, obrazów i znaczeń, które poprzez obcowanie z mediami trafiają do naszej wyobraźni i naszego języka”.

Omawiana pozycja *Medialne kody w wyobraźni i języku dziecka* stanowi interesujące i wyczerpujące studium, wprowadzające czytelnika w niezwykle ważną i aktualną problematykę wpływu mediów na myślenie oraz język dzieci i młodzieży. Pojęcie medialnych kodów, czyli mozaiki pojęć, obrazów i znaczeń, które za pośrednictwem mediów trafiają do naszej świadomości, najlepiej oddaje specyfikę przekazu medialnego. Tworzące monografię artykuły pokazują, że we współczesnym świecie media stają się podstawowym źródłem wiedzy, środkiem komunikacji i naturalnym środowiskiem, w którym

funkcjonuje człowiek. Bogaty materiał egzemplifikacyjny, wykorzystany przez autorów tekstów, pozwala dokonać szczegółowej analizy treści przyswajanych przez dziecięcego odbiorcę za pośrednictwem szeroko rozumianych mediów oraz ich wpływu na myślenie i język, zarówno mówiony, jak i pisany. Obszer- na bibliografia świadczy o tym, że problemy podejmowane w monografii są niezwykle ważne i wciąż aktualne. Autorzy tekstów, poddając analizie różne rodzaje dyskursu elektronicznego, trafnie zauważają zbieżności w zachowa- niach językowych dzieci podlegających oddziaływaniu mediów, dostrzegają korzyści, ale też zagrożenia wynikające z ich wpływu. Praca pod redakcją Emilii Bańczyk i Natalii Moćko zainteresuje nie tylko językoznawców czy socjologów, ale również nauczycieli, którzy na co dzień obserwują dynamiczne zmiany w języku e-generacji i percepcji świata przez tzw. pokolenie internetowe, dla którego media stają się nieodłącznym elementem życia.

